

Vicarious civil liability of alcohol sellers in accidents caused by drunkenness in the laws of the state of Minnesota, USA, Canada and Iran

Seyyed Mohammad Asadinejhad¹, Firooz Sokouti²

Associate Professor of Law Department, Faculty of literature and Humanities, University of Guilan,
Email: asadinejhad@guilan.ac.ir

Phd student in private law, Faculty of literature and Humanities, University of Guilan (**Responsible Author**), Email: firoozsokouti@gmail.com

Abstract

Controlling the harmful effects of alcohol consumption has always been one of the concerns of legislators not only in countries like Iran that have declared any type of alcohol distribution illegal, but also in countries that allow such black trade. The main question of this article is that if a person causes damage due to the consumption of alcoholic beverages and drunkenness, is the seller of alcoholic beverages responsible for the damage caused? The answer to this question is positive in the laws of Canada and the state of Minnesota, but there are differences between these two legal systems. With the availability of elements of responsibility, in the state of Minnesota, the civil liability of the seller can only be realized towards third parties who have caused damages due to the behavior of a drunk person, but in Canadian law, a drunk customer can also go to the seller to compensate for the damages. Therefore, it seems that the rules related to the civil liability of alcohol sellers in the state of Minnesota are based on the theory of risk and in Canadian law based on the theory of fault. In Iranian law, the sale of alcoholic beverages is a cause of damage, and in order to realize the civil liability for the sellers of alcoholic beverages, it is necessary for the legislator to intervene and amend Article 332 of the Islamic Law.

Keywords: Commercial host, social host, doctrine of complicity, sale of alcoholic beverages, alcohol poisoning.

Received: 2023/04/08 ; **Revised:** 2023/12/31 ; **Accepted:** 2024/03/09 ; **Published online:** 2024/06/22

How To Cite: Asadinejhad, Seyyed Mohammad; Sokouti, Firooz (2024). Vicarious civil liability of alcohol sellers in accidents caused by drunkenness in the laws of the state of Minnesota, USA, Canada and Iran, *Comparative Study on Islamic and Western Law*, 11(2), 1-24.

<https://www.doi.org/10.22091/CSIW.2024.9304.2408>

Published by: University of Qom

© The Author(s)

Article type: Research

مسئولیت مدنی نیابتی فروشندگان مشروبات الکلی در حوادث ناشی از مستی در حقوق ایالت مینه سوتای آمریکا، کانادا و ایران

سید محمد اسدی نژاد^۱، فیروز سکوتی^۲

^۱ دانشیار گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رایانامه: asadinejad@guilan.ac.ir
^۲ دانشجوی مقطع دکتری حقوق خصوصی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان (نویسنده مسئول)، رایانامه:
firoozsokouti@gmail.com

چکیده

کنترل کردن آثار زیان بار مصرف مشروبات الکلی نه تنها در کشورهایی همچون ایران که هر نوع توزیع مشروبات الکلی را غیرقانونی اعلام نموده، بلکه در کشورهایی که چنین تجارت سیاهی را مجاز می دانند نیز همواره از دغدغه های قانون گذاران بوده است. سوال اصلی مقاله حاضر این است که اگر فردی به جهت مصرف مشروبات الکلی و مستی، خسارتی به وجود آورد، آیا فروشنده مشروبات الکلی به عنوان سبب ورود خسارت، مسئولیتی در قبال زیان دیده دارد؟ پاسخ به این سوال در حقوق کانادا و ایالت مینه سوتا مثبت است ولی تفاوت هایی میان این دو نظام حقوقی وجود دارد. با فراهم بودن ارکان مسئولیت، در ایالت مینه سوتا مسئولیت مدنی فروشنده، صرفاً در قبال اشخاص ثالثی که از رفتار فرد مست مرتکب خسارت شده اند قابل تحقق است ولی در حقوق کانادا، مشتری مست نیز می تواند برای جبران خسارات وارده به فروشنده مراجعه نماید. لذا به نظر می رسد قواعد مربوط به مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی در ایالت مینه سوتا بر اساس نظریه خطر و در حقوق کانادا بر مبنای نظریه تقصیر پایه ریزی شده است. در حقوق ایران فروش مشروبات الکلی به عنوان سببی برای ورود خسارت است و برای تحقق مسئولیت مدنی برای فروشندگان مشروبات الکلی، لزوم مداخله قانون گذار و اصلاح ماده ۳۳۲ ق.م. ضروری می نماید.

کلیدواژه ها: میزان تجاری، میزبان اجتماعی، دکترین همدستی، فروش مشروبات الکلی، مسمومیت الکلی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۹؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۹؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲
استاد به این مقاله: اسدی نژاد، سید محمد؛ سکوتی، فیروز سکوتی (۱۴۰۳). مسئولیت مدنی نیابتی فروشندگان مشروبات الکلی در حوادث ناشی از مستی در حقوق ایالت مینه سوتای آمریکا، کانادا و ایران، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۱(۲)، ۱-۲۴.

<https://www.doi.org/10.22091/CSIW.2024.9304.2408>

مقدمه

رفتارهای پرخطر و ناهنجاری مانند مصرف الکل، آثار مخرب بسیاری را برای جامعه و خود فرد به دنبال داشته است (حق دوست و دیگران، ۱۳۹۳: ۹۹۲). این موضوع منحصر به حقوق داخلی ما که ریشه در فقه دارد و مصرف مشروبات الکلی را جرم‌انگاری کرده است نیست، بلکه در حقوق کشورهای همچون کانادا و آمریکا که فروش و مصرف مشروبات الکلی قانونی است نیز کنترل آثار زیان‌بار مصرف مشروبات الکلی همواره از دغدغه‌های قانون‌گذاران ایالتی بوده. صنعت نوشیدنی‌های الکلی یکی از بزرگترین صنایع درآمدزا در آمریکاست که سود حاصل از خرده‌فروشی آن تنها در سال ۲۰۰۳ مبلغ ۱۱۵/۹ میلیارد دلار برآورد گردیده (Wachteler, 2011: 309). با این وجود، در این کشور روزانه ۲۸ نفر قربانی تصادفات رانندگی ناشی از مصرف مشروبات الکلی می‌شوند و خسارت اقتصادی ناشی از رانندگی در حالت مستی، سالانه بالغ بر ۲۴۲ میلیارد دلار است (Li, 2017: 1).

در راستای بررسی طریق جبران خسارات ناشی از مصرف مشروبات الکلی، در صورتی که از رفتار فرد مست خسارتی متوجه اشخاص ثالث شود شکی وجود ندارد که مقصر می‌بایست جبران خسارت نماید، اما برای فروشنده مشروبات الکلی که از طریق عرضه کالایی که در قوای دماغی فرد اخلال ایجاد کرده و موجبات ورود خسارت را فراهم می‌آورد، می‌توان مسئولیت مدنی قائل شد؟

دیدگاه سنتی در حقوق کامن‌لا مبتنی بر این نظر بود که هیچ کس در قبال فروش مشروبات الکلی به یک فرد بالغ مسئولیتی ندارد (McParland, 1972: 344). مخالفان مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی استدلال می‌کردند که با خروج مشتری مست از میخانه، فروشنده در موقعیتی قرار ندارد که بتواند بر رفتار فرد مست نظارت کند و در نتیجه او نباید نسبت به صدماتی که ممکن است بعداً توسط مشتری مست حادث شود مسئول باشد (Burwell et al, 1985: 827). در سال ۱۹۸۰، پس از اینکه دختری ۱۳ ساله در یک تصادف رانندگی با خودرویی که راننده آن مست بود فوت کرد، مادرش (کندی لایتر) حرکتی اعتراضی آغاز کرد که مسیر تاریخ ایالات متحده را تغییر داد (Carter, 2021: 387). او جنبشی به نام «مادران علیه رانندگی در حال مستی»^۱ را تأسیس نمود که هدف آن، مبارزه با رانندگی در حال مستی و نیز حمایت از قربانیان چنین تصادفاتی است. با بروز آثار زیان‌بار مصرف مشروبات الکلی در تصادفات رانندگی، فشارهای اجتماعی برای ایجاد مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی افزایش یافت. (Boyd et al, 1991: 26). به تاسی از فشارهای اجتماعی، اکثر ایالت‌های آمریکا برای کنترل آثار زیان‌بار مصرف مشروبات الکلی قوانینی تحت عنوان درام‌شاپ^۲ تدوین نمودند. قانون

1. Mothers Against Drunk Driving.

2. Dram shop.

درام‌شاپ^۱ مقرر می‌دارد که فروشندگان مشروبات الکلی و میزبان‌های تجاری در خصوص خسارات ناشی از فعل مشتری و یا مهمانان مست دارای مسئولیت مدنی هستند (Holder, 1990: 1). بر همین اساس، فروشندگان مشروبات الکلی معمولاً دارای بیمه مسئولیت مدنی می‌باشند و از این طریق از حمایت مالی برخوردارند (Rammohan et al, 2011: 336).^۲ پیامد تصویب و اجرای چنین قوانینی در حقوق آمریکا بسیار موثر بوده است. با وضع مسئولیت مدنی برای فروشندگان مشروبات الکلی، خسارات ناشی از رفتار افراد مست کاهش محسوسی داشته است. برای نمونه، در ایالت تگزاس در سال ۱۹۸۳ تصادفات رانندگی افراد مست ۶/۵ درصد کاهش یافت و در سال ۱۹۸۴ مجدداً ۵/۳ درصد از چنین تصادفاتی کاسته شد (Holder et al, 1993: 24).

در حقوق کانادا دو قانون مهم در رابطه با مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی وضع شده‌اند که عبارتند از: (۱) قانون کنترل و صدور مجوز مشروبات الکلی.^۳ (۲) قانون مسئولیت متصرفین. در حقوق این کشور دامنه مسئولیت مدنی فروشندگان بسیار وسیعتر از ایالت مینه سوتا است؛ به طوری که حتی مشتری مست نیز تحت شرایطی امکان مطالبه خسارت از فروشنده را دارد.

در حقوق ایران عمده توجهات در باب مشروبات الکلی به جنبه کیفری موضوع بوده است. علی‌رغم اینکه در اکثر تصادفات و نیز جرائمی همچون ایراد ضرب و جرح عمدی، مصرف مشروبات الکلی تاثیر به‌سزایی داشته‌اند، ولی اهمیت موضوع از منظر مسئولیت مدنی کمتر مورد تحقیق قرار گرفته و تاکنون هیچ نوشتاری مسئولیت مدنی ناشی از فروش مشروبات الکلی را بررسی ننموده است. به نظر می‌رسد حکم موضوع ماده ۳۳۲ ق.م. که در فرض اجتماع سبب و مباشر، مسئولیت را برعهده مباشر نهاده، در این اغماض بی‌تاثیر نبوده است. ولی از آنجایی که هر نوع توزیع و فروش مشروبات الکلی در حقوق ایران غیرقانونی است، آیا فروشنده‌ای که برای کسب سود از طریق یک تجارت زیرزمینی، بستری خطرناک برای وقوع حادثه از سوی فرد مست و ایجاد خسارت فراهم آورده هیچ مسئولیتی در قبال خسارت به وجود آمده ندارد؟ فرضیه ما چنین است که علی‌رغم وجود خلاء قانونی، امکان فرض مسئولیت مدنی برای فروشنده مشروبات الکلی متصور است.

۱. کلمه «Dram» از یک واحد مصرف مشروبات الکلی برگرفته شده که اندازه آن یک چهارم قاشق غذاخوری بود. منظور از درام شاپ نیز فروشگاه‌هایی بود که مشروبات الکلی می‌فروختند.

۲. موضوع مطرح شده از سوی نویسنده مربوط به حالت غالب است که فروشندگان مشروبات الکلی دارای بیمه مسئولیت مدنی هستند. با توجه به اینکه قوانین درام شاپ جزء قوانین فدرال نمی‌باشد، لذا محتوای آن ممکن است از ایالتی به ایالت دیگر متفاوت باشد. براساس بند ۴ ماده 340A.801 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا، امکان اخذ بیمه مسئولیت مدنی برای فروشندگان مشروبات الکلی در این ایالت وجود ندارد.

3. Liquor Licence and Control Act, 2019.

۱. بررسی موضوع در حقوق ایالت مینه سوتای آمریکا

در حقوق آمریکا، قوانین درام شاپ جزء قوانین ایالتی محسوب می‌شوند. با توجه به تطبیق موضوع با حقوق کانادا و به منظور تشریح بسیاری از تفاوت‌های موجود، تلاش کرده‌ایم تا از حقوق آمریکا قانونی را مورد بررسی قرار دهیم که بیشترین اختلاف را با حقوق کانادا داشته باشد. به نظر می‌رسد با بررسی قانون ایالت مینه‌سوتا، تفاوت‌های موجود، بهتر تفهیم خواهد گردید.

بند اول ماده 340A.801 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا مقرر می‌دارد: «۱- حق طرح دعوی: همسر، فرزند، پدر و مادر، قیم، کارفرما یا هر شخص دیگری که از نظر شخصی، دارایی و یا وسایل حمایتی، آسیب دیده و یا متحمل ضررهای مالی دیگری توسط شخص مست شده باشد، می‌تواند برای جبران تمامی خسارات وارده علیه شخصی که با فروش غیرقانونی مشروبات الکلی موجبات مستی فرد را فراهم آورده طرح دعوی نماید. تمامی خسارت جبران شده توسط صغیر، طبق این بخش باید به موجب دستور دادگاه، به صغیر، والدین و یا مددکار او پرداخت شود». ^۱ مبنای قانونی مسئولیت فروشندگان مشروبات الکلی در ایالت مینه سوتا ماده اخیر الذکر است. با این وجود باید بررسی شود که ارکان این مسئولیت چیست؟ در صورتی که ارکان مسئولیت احراز شود، آیا مسئولیت فروشنده مشروبات الکلی با فرد مست برای جبران خسارت تضامنی خواهد بود یا اشتراکی؟ آیا این مسئولیت صرفاً به فروشندگان مشروبات الکلی اختصاص دارد یا شامل میزبانان اجتماعی ^۲ هم می‌شود؟ آیا فروشنده مشروبات الکلی در مقابل فرد مست نیز ملزم به جبران خسارت است یا اینکه این مسئولیت صرفاً در مقابل اشخاص ثالث قابل تصور می‌باشد؟ نهایت الامر اینکه در صورت مشارکت زیان‌دیده در استعمال مشروبات الکلی توسط فرد مست (دکترین همکاری) آیا همچنان فرض مسئولیت برای فروشنده مشروبات الکلی متصور است؟

۱-۱. ارکان تحقق مسئولیت مدنی برای فروشندگان مشروبات الکلی

برای ایجاد مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی، اجتماع ۵ رکن ضروری است: (۱) فروش غیر قانونی مشروبات الکلی. (۲) وجود رابطه علیت بین فروش غیرقانونی و مستی مشتری. (۳) وجود رابطه علیت بین مستی فرد و وقوع حادثه. (۴) ورود خسارت به حقوق خواهان. (۵) طرح دعوی از سوی

1. Minn. Stat. § 340A.801, subd. 1 (2010): Right of action: A spouse, child, parent, guardian, employer, or other person injured in person, property, or means of support, or who incurs other pecuniary loss by an intoxicated person or by the intoxication of another person, has a right of action in the person's own name for all damages sustained against a person who caused the intoxication of that person by illegally selling alcoholic beverages. All damages recovered by a minor under this section must be paid either to the minor or to the minor's parent, guardian, or next friend as the court directs.

۲. منظور از میزبان اجتماعی فردی است که در قبال ارائه مشروبات الکلی، قصد تجارت و کسب سود را ندارد. مانند میزبانی که از مهمان با مشروبات الکلی پذیرایی می‌کند.

زیان دیده ظرف مدت ۲۴۰ روز از تاریخ حادثه (Celichowski et al, 2003: 615). در صورت فقدان هر یک از این اسباب، مسئولیت مدنی فروشنده منتفی خواهد بود. از میان موارد فوق، شرط طرح دعوی در مدت ۲۴۰ روز از تاریخ حادثه، از امورات شکلی مربوط به رسیدگی بوده و نیاز به توضیح چندانی ندارد، اما جزئیات سایر موارد لازم است تشریح گردد.

۱-۱-۱. مصادیق فروش غیرقانونی مشروبات الکلی

فروش و یا معاوضه مشروبات الکلی مستلزم یک مبادله همراه با مابازاء است به گونه‌ای که تعهد ارادی یکی از طرفین در برابر فعل یا ترک فعل طرف مقابل قرار گرفته باشد (Knese v.heidgerken, 1984: para. 13).^۱ توجهاً به بند اول ماده 340A.801 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا، صرف فروش مشروبات الکلی موجب مسئولیت مدنی نیست. برای تحقق چنین مسئولیتی، فروش باید غیرقانونی باشد. مصادیق فروش غیرقانونی عبارتند از:

۱-۱-۱-۱. فروش مشروبات الکلی به افراد مست

هرچند در حقوق آمریکا فروش مشروبات الکلی به افراد مست جرم تلقی می‌گردد، اما موسساتی که مشروبات الکلی می‌فروشند تمایل زیادی به فروش مشروبات الکلی به چنین افرادی دارند (Lenk et al, 2006: 1199). در موسساتی که برقراری رابطه جنسی پس از مصرف مشروبات الکلی مجاز است، فروشندگان تلاش می‌کنند که مشتری قبل از برقراری رابطه جنسی، حداقل دو واحد مشروب الکلی خریداری نماید (Pitpitan et al, 2016: 5). با این حال، در ایالت مینه سوتا صرف فروش مشروبات الکلی به افراد مست مسئولیت‌آور نیست بلکه مستی مشتری باید آشکار باشد تا بتوان فروش مشروبات الکلی به او را موجب مسئولیت دانست.^۲ یعنی چنان تجلی ظاهری مستی وجود داشته باشد که فردی با استفاده از قدرت مشاهده معقول خود، بتواند ببیند و یا باید ببیند که چنین شخصی مست شده است (Mjos v. Village of Howard Lake, 1970: para.867).

۱-۱-۱-۲. فروش مشروبات الکلی به افراد زیر سن قانونی

تحقیقات نشان می‌دهد مصرف مشروبات الکلی توسط افراد زیر ۲۱ سال باعث می‌شود چنین افرادی ۷ برابر بیشتر از افراد دیگر در معرض تصادف با وسایل نقلیه موتوری قرار گیرند و همچنین احتمال درگیری چنین افرادی ۱۰ برابر بیشتر از افراد بالای ۲۱ سال است (Scherer et al, 2015: 2). بر این اساس طبق بند

۱. چنین تعریفی در تمیز مسئولیت مدنی فروشنده با مسئولیت مدنی میزبان اجتماعی که در ازای سرو مشروبات الکلی به میهمانان، مابازاء دریافت نمی‌کند بسیار دقیق می‌نماید. برای ملاحظه در خصوص اینکه آیا میزبان اجتماعی نیز در قبال فروش مشروبات الکلی دارای مسئولیت می‌باشد یا خیر؟ بند ۱-۵ همین مقاله.

۲. نک: ماده 340A.502 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا.

سوم ماده 340A.503 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا، فروش مشروبات الکلی به افراد زیر سن ۲۱ سال ممنوع است.^۱

در این باره، سوال قابل طرح چنین است که اگر فروشنده‌ای به فرد زیر ۲۱ سال مشروبات الکلی بفروشد و او مشروب خریداری شده‌ای را در اختیار یک فرد بزرگسال قرار دهد و فرد بزرگسال به خاطر مصرف آن مشروب دچار مستی شده و خسارتی ایجاد نماید، آیا فروشنده دارای مسئولیت مدنی است؟ پاسخ به این سوال مثبت است. در سال ۱۹۶۳ هارولد میلر (۲۰ ساله) به همراه دختر عمویش المر میلر (۲۴ ساله) به میخانه مراجعه نموده و مشروبات الکلی صرف نمودند. خرید مشروبات توسط هارولد صورت گرفت و او تمامی هزینه‌ها را تقبل نمود. متعاقباً با خروج از میخانه، و در شرایطی که المر در حال مستی رانندگی می‌کرد با خودرویی دیگر تصادف نمود که موجب فوت او و راننده خودروی دیگر شد. دادگاه اعلام نمود که چون فروش مشروب به فرد زیر ۲۱ سال غیرقانونی است، لذا صاحب میخانه در قبال تصادف صورت گرفته دارای مسئولیت مدنی است (Murphy v. hennen, 1963: para. 462).

۱-۱-۳. سایر موارد فروش غیرقانونی

در ایالت مینه سوتا، فروش مشروبات الکلی در برخی روزها و ساعات معین ممنوع است.^۲ همچنین در برخی از مکان‌ها همچون مجاورت بیمارستان، دانشگاه، زندان، مدارس خارج از شهر، فروش مشروبات الکلی غیرقانونی اعلام شده است.^۳ فروش مشروبات الکلی به غیر از اعضای باشگاهی همچون باشگاه بولینگ^۴ و نیز فروش خارج از مصوبه شهرداری^۵ از دیگر موارد فروش غیرقانونی مشروبات الکلی هستند.

۱-۱-۲. ضرورت وجود رابطه علیت بین عمل فروش و مستی فرد

برای صدور حکم به پرداخت خسارت توسط فروشنده مشروبات الکلی، خواهان باید اثبات نماید که مابین فروش غیرقانونی و ایجاد خسارت، رابطه علت و معلولی وجود دارد (Trail v. Village, 1970: para. 921). هرچند ضروری نیست که فروش غیرقانونی علت تامه ورود خسارت باشد و صرف اینکه مصرف مشروبات الکلی یکی از اسباب ورود خسارت باشد کفایت (Murphy v. hennen, 1963: para. 462). در خصوص رابطه علت، دو دفاع اصلی برای فروشنده وجود دارد: اولین دفاع اثبات وقفه زمانی مابین عمل فروش و حادثه به وجود آمده است یعنی اثبات اینکه فاصله زمانی به اندازه‌ای طویل بوده است که

۱. سن قانونی برای ممنوعیت فروش مشروبات الکلی در حقوق کانادا ۱۹ سال است. نک: ۲. ۴.۱ همین مقاله.

۲. نک: ماده 340A.504 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا.

۳. نک: ماده 340A.412 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا.

۴. نک: ماده 340A.404 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا.

۵. نک: ماده 340A.509 قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا.

رابطه علیت مابین عمل فروش و حادثه صورت گرفته از بین رفته است؛ دومین دفاع که اثبات آن دشوارتر از دفاع اول می‌باشد چنین است که فروشنده در مقام دفاع از خود برای نفی رابطه علیت بین عمل فروش و مستی، اثبات نماید که هرچند فروش غیرقانونی بوده، اما چون فاصله بین مصرف مشروب و وقوع حادثه بسیار کم بوده، لذا امکان جذب الکل در خون و مست شدن مشتری در این فاصله وجود ندارد. در واقع در مقام اثبات این است که علت حادثه نمی‌توانسته ناشی از مستی باشد. (Colby et al, 2013: 24-25).

۱-۱-۳. وجود رابطه علیت بین عمل مستی و ورود خسارت

همانگونه که سابقاً بیان گردید، برای ایجاد مسئولیت مدنی برای فروشنده مشروبات الکلی، خواهان باید اثبات نماید که علت به وجود آمدن خسارت، مستی مشتری بوده است. در صورتی که دادگاه مابین عمل مستی و حادثه به وجود آمده رابطه علیت را احراز ننماید، جبران خسارت به وسیله فروشنده منتفی خواهد بود (Hastings v. United Pacific Ins, 1986: para.684).

۱-۱-۴. اثبات ورود خسارت

تا زمانی که عمل فرد موجب بروز خسارت نشده است هیچ مسئولیت مدنی برای فاعل ایجاد نمی‌شود حتی اگر شدت تقصیر بسیار زیاد باشد (Cary, 2012: 284). برای الزام فروشنده مشروبات الکلی به جبران خسارت، خواهان باید اثبات نماید که در اثر حادثه به وجود آمده استاندارد زندگی او کاهش یافته و یا او از حمایتی که قبلاً از آن برخوردار بوده، محروم شده است (Johnson v. Foundry, 2005: para.277).

۱-۲. خسارات قابل مطالبه

برای جبران خسارت از سوی فروشنده مشروبات الکلی هیچ محدودیت حداکثری وجود ندارد و قانونگذار مینه سوتا از سال ۱۹۸۲ سقف مسئولیت را حذف نموده است (McGuire v. C & L RESTAURANT INC, 1984: para.611). دامنه خسارات قابل مطالبه نیز بسیار وسیع بوده و شامل انواع خسارت‌های بدنی و مالی است به گونه‌ای که هزینه‌های پزشکی و حتی هزینه‌های تشییع جنازه نیز داخل در عنوان خسارت هستند (Glaesemann v. Village of New Brighton, 1964: para.45). در صورتی که خواهان ثابت نماید که به دلیل فوت کودک، از منافع حمایتی (سود ناشی از فعالیت‌های کودک) محروم شده، چنین خسارتی قابل جبران خواهد بود (Herbes v. Village of Holdingford, 1963: para.79). از دست دادن منافع شخص فوت شده صرفاً اختصاص به خانواده او ندارد. در سال ۲۰۰۰ دادگاه اعلام نموده است که وجود رابطه خویشاوندی دلیل حتمی برای جبران خسارت نیست و آنچه معیار ذینفعی خواهان برای طرح دعوی قرار می‌گیرد، وابستگی مالی و عاطفی میان خواهان و زیان‌دیده است (Skelly v. Mount, 2000: para.569). فراتر از آن، کارفرمایی که روی کارگری سرمایه‌گذاری نموده و تخلف فروشنده مشروبات الکلی موجب فوت کارگر شده است نیز می‌تواند برای جبران خسارات وارده

طرح دعوی نماید (Village of Brooten v. Cudahy Packing Company, 1961: para. 298). ارکان مسئولیت مدنی در ایالت مینه سوتا، تشابه زیادی با حقوق ایران دارد. در حقوق ایران نیز برای مطالبه خسارت، وجود فعل زیانبار، ورود خسارت و رابطه سببیت مابین این دو ضروری می‌باشد. هر چند احراز رابطه سببیت در ایالت مینه سوتا در دو مرحله و دقیقتر از حقوق ایران است. نکته قابل توجه این است که در حقوق این ایالت، فروش مشروبات الکلی به محجورین از مصادیق فروش غیرقانونی اعلام نشده است. به نظر می‌رسد به دلیل اختیار گسترده‌ای که در حقوق کامن لا قضات برای تفسیر قوانین دارند این امر در احراز مسئولیت مشکلی به وجود نخواهد آورد.

۱-۳. نوع و میزان مسئولیت مدنی فروشنده

به موجب بند اول ماده 604.02 قانون مینه سوتا (اصلاحی ۲۰۰۳)، در صورتی که در چند عامل مسئول جبران خسارت باشند، میزان مسئولیت هر یک بر اساس تقصیر قابل انتساب به او خواهد بود؛ مگر اینکه درصد تقصیر یکی از اسباب بیشتر از ۵۰ درصد باشد که در چنین وضعیتی مسئولیت او با سایر اسباب به صورت تضامنی است. لذا بنا بر اصل اولیه، تضامنی بودن مسئولیت، امری استثنایی می‌باشد و اصل بر مسئولیت اشتراکی به نسبت تقصیر مرتکب است. تقصیر عبارتست از فعل یا ترک فعلی که به دلیل بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی، مرتکب را در معرض مسئولیت مدنی ناشی از این اعمال قرار می‌دهد (Stenson, 2003: 849).

۱-۴. تاثیر مداخله زیان دیده در ورود خسارت

مفهوم دکترین^۱ همدستی چنین است که اگر زیان دیده در عمل شرب خمر مشارکت نماید (یعنی به همراه واردکننده زیان، مشروبات الکلی صرف نماید) یا برای فردی مست، مشروبات الکلی تهیه کند، حق درخواست مطالبه خسارت از فروشنده مشروبات الکلی را بر اساس قانون درام‌شاپ نخواهد داشت چراکه درخواست جبران خسارت از سوی چنین فردی، با هدف قانون درام‌شاپ که همان ترویج اعتدال می‌باشد مخالف است (Walter v. Carriage, 1995: para.609). برای نخستین بار در سال ۱۹۱۱، دکترین همدستی در ایالت مینه سوتا به عنوان دفاعی در مقابل مسئولیت مدنی پذیرفته شد (Ficher, 2000: 1378). بر طبق دیدگاه سنتی، دکترین همدستی به عنوان مانعی مطلق برای مطالبه خسارت محسوب می‌شد و عقیده بر این بود که اگر زیان دیده برای فردی مست و یا فردی نابالغ مشروبات الکلی تهیه نماید به اندازه فروشنده، در ورود خسارت همکاری کرده است. (Herrly v. Muzik, 1985: para.277). در اصلاحیه قانون مسئولیت مدنی در سال ۱۹۹۰، قانون‌گذار دکترین همدستی را اصلاح نمود و آنرا به خطای قابل مقایسه مبدل ساخت (Fisher, 2000: 1381). بدین مفهوم که تقصیر هر یک از اسباب بر حسب سهم سببی آنها

در خسارت وارده، مدنظر قرار گیرد (Mike, 2016: 1181). لذا هم اکنون دکترین همدستی به عنوان مانعی مطلق برای بازیابی خسارت نیست ولی مشارکت زیان دیده در حادثه به وجود آمده، می تواند به نسبت تقصیر او، میزان خسارت قابل بازیافت را کاهش دهد.

در بررسی تطبیقی باید توجه داشت که دکترین همدستی امری متفاوت از قاعده اقدام است. مفاد قاعده اقدام مربوط به موقعیتی است که عامل ورود خسارت صرفاً عمل زیان دیده باشد ولی در دکترین همدستی با اجتماع سبب و مباشر مواجه هستیم. تبصره ۳ ماده ۴ ق.م.م وضع مشابهی در خصوص دکترین همدستی اتخاذ نموده است. به موجب تبصره مذکور، مشارکت زیان دیده در تسهیل ورود خسارت می تواند از موجبات اعمال تخفیف برای عامل زیان باشد.

۱-۵. مسئولیت میزبان اجتماعی

در صورتی که مشروبات الکلی، نه به وسیله فروشنده ای که از محل فروش کسب درآمد نموده، بلکه به وسیله یک میزبان اجتماعی که به مهمانان خود مشروبات الکلی سرو می کند در دسترس فردی قرار گرفته باشد که موجب مستی او شود، آیا قوانین مربوط به درام شاپ در خصوص ایشان قابل تسری است؟ ایالاتی همچون نیوجرسی و ایندیانا تحت شرایط خاصی برای میزبان های اجتماعی نیز مسئولیت مدنی قائل هستند (Morgan, 2000: 264). با این وجود، در حقوق ایالات متحده، اصولاً میزبان های اجتماعی هیچ مسئولیتی در قبال رفتار مهمانان مست خود ندارند، حتی اگر از رفتار ایشان خسارتی متوجه اشخاص ثالث شده باشد (Carter, 2021: 385). در صورتی که حتی خسارتی بر شخص خواهان وارد آمده باشد نیز دادگاهها عموماً استدلال می نمایند که قانون درام شاپ از زیان دیده در مقابل کسی که صرفاً از روی ادب در منزل خود به میهمانش مشروبات الکلی می دهد حمایت نخواهد کرد (Marc, 1985: 88).

دادگاه عالی و نیز قانونگذار مینه سوتا عموماً معتقد هستند که قوانین درام شاپ در خصوص میزبان های اجتماعی قابل تسری نیست (Michael, 1986: 712). با این وجود، بند اول ماده 340A.90 اصلاحی سال ۲۰۰۰ قانون مسئولیت مدنی مینه سوتا به اختصار مقرر می دارد: «همسر، فرزند، والدین، قیم، کارفرما یا شخص دیگری که توسط شخص مست زیر ۲۱ سال دچار خسارت مالی، جانی و یا از دست دادن وسایلی حمایتی شده است می تواند برای جبران خسارت علیه هر فردی که بر محلی تسلط داشته باشد و علی رغم برخورداری از شرایطی متعارف برای منع فرد زیر ۲۱ سال از مصرف مشروبات الکلی، عمدتاً یا از روی بی مبالائی اقدامی برای منع از نوشیدن به عمل نیاورد و مصرف مشروبات الکلی موجب مستی آن فرد شده و یا مشروبات الکلی که موجب مستی فرد زیر ۲۱ سال گردیده را به وی فروخته، مبادله کرده و یا تهیه نموده، طرح دعوی نماید». لذا مسئولیت میزبان اجتماعی در این ایالت صرفاً نسبت به افراد زیر ۲۱ سال متصور است. بر این اساس برخی نویسندگان هرچند در ابتدا توصیه می کنند که در مهمانی ها از مصرف مشروبات الکلی خودداری شود، نهایتاً پیشنهاد می نمایند که

مهمانی‌ها نیز حتی الامکان به جای منزل شخصی در یک مکان دارای مجوز برای فروش مشروبات الکلی، برگذار شود (Carter, 2021: 448) باید توجه داشت که برخلاف حقوق ایران که عمل فروش مشروبات الکلی جرم بوده و نوعاً تقصیر محسوب می‌شود، در حقوق ایالت مینه‌سوتای آمریکا، صرف فروش مشروب نمیتواند موجب مسئولیت باشد و برای تحقق مسئولیت، فروش باید به صورت غیرقانونی باشد که مصادیق فروش غیرقانونی نیز تشریح گردید.

۲. بررسی موضوع در حقوق کانادا

سابقه تاریخی رسیدگی دادگاه‌های کانادا به موضوع مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی مربوط به سال ۱۹۷۳ در پرونده *Jordan House Ltd. v. Menow*^۱ است (Tacium, 1985: 105). مفاد پرونده اجماًلاً حاکی از آن است که فروشنده مشروبات الکلی با اطلاع قبلی از اینکه مشتری در نوشیدن مشروبات الکلی افراط می‌نماید، همچنان به سرو مشروب برای او ادامه می‌دهد تا جایی که مشتری مست شده و برای مشتریان دیگر ایجاد مزاحمت می‌کند. متعاقباً فروشنده اقدام به اخراج او از میخانه نموده و مشتری در حالی که با پای پیاده و در حالتی نامتعادل در بزرگراه در مسیر برگشت به خانه بوده با خودرویی تصادف کرده و دچار مصدومیت می‌گردد. با طرح دعوی از سوی مشتری، دادگاه، فروشنده را در قبال صدمات وارده به مشتری مسئول اعلام نموده است چرا که فروشنده و کارمندانش علی‌رغم اطلاع از وضعیت مشتری، در اخراج او مرتکب قصور شده‌اند.

با ملاحظه پرونده مذکور، تفاوت مهمی میان حقوق کانادا و ایالت مینه‌سوتا آشکار می‌گردد. در شرایطی که در ایالت مینه‌سوتا هدف اصلی قانون درام شاپ جبران خسارت از اشخاص ثالث بوده و قانون از مشتری مست برای طرح دعوی علیه فروشنده حمایت نمی‌نماید، به نظر می‌رسد در حقوق کانادا هدف اولیه ایجاد مسئولیت مدنی برای فروشنده مشروبات الکلی حمایت از مشتری مست می‌باشد. بر همین اساس است که برخی از حقوق‌دانان کانادایی معتقدند اگر فردی که به صورت ارادی شرب خمر نموده برای دریافت خسارت از فروشنده محق باشد، عقل سلیم حکم می‌کند شخص ثالث بی‌گناهی که توسط فرد مست دچار خسارت شده، برای مراجعه به فروشنده از حمایت بیشتری برخوردار شود (Tacium, 1985: 106). در عمل نیز دادگاه‌ها از اشخاص ثالث برای مراجعه به فروشنده حمایت می‌نمایند.

۲-۱. عناصر و ارکان مسئولیت فروشندگان مشروبات الکلی در حقوق کانادا

در حقوق کانادا، مسئولیت مدنی فروشنده دارای ابعاد گسترده‌ای است. این مسئولیت می‌تواند حسب مورد ناشی از این موارد باشد: (۱) وضعیت فیزیکی محلی که در آنجا مشروب سرو می‌شود. (۲) رفتار مشتریان مست در داخل محل ارائه خدمات. (۳) فعالیت‌هایی که در محل سرو مشروبات الکلی انجام

1. *Jordan House Ltd. v. Menow*, 1974 S.C.R. 239, 38 D.L.R. (3d) 105 (1974).

می‌شود. ۴) رفتار مشتریان پس از خروج از محل. ۵) استفاده از نیروی نامتعارف برای اخراج مشتری توسط کارکنان (Loren et al, 2015: 3).

۲-۱-۱. مسئولیت ناشی از وضعیت فیزیکی محل سرو مشروبات الکلی

با توجه به اینکه مصرف مشروبات الکلی باعث اختلال رفتاری می‌گردد، لذا فروشندگان باید از ایمنی متعارف محل، اطمینان حاصل نمایند تا مشتریان دچار صدمه نشوند. ایمنی متعارف باید بر اساس فعالیت محل ارزیابی شود (Dashwood v. Pillars Club & Lounge, 2000: para.16).^۱ در خصوص اینکه آیا متصرف محل ایمنی لازم را رعایت نموده است یا خیر دادگاه عواملی چون: نوع محل، طبقه‌ای که مشتری در آن مستقر بوده، شدت خطر و احتمال آسیب را مورد بررسی قرار می‌دهد (Osborne, 1986: 184). بر این اساس در پرونده‌ای که مشتری مست از بالای نرده‌ها به زمین افتاده و دچار آسیب دیدگی شده بود، دادگاه اعلام نمود که با مصرف مشروبات الکلی، افراد قدرت تصمیم‌گیری خود را از دست داده و احتیاط‌های متعارف را به جا نمی‌آورند، لذا وقوع حادثه به شکل معقولی قابل پیش‌بینی بوده و برای چنین اماکنی می‌بایست نرده‌های بلندتری به کار برده می‌شدند (Niblock v. Pacific National Exhibition, 1981: para.21-22).

وجه اشتراک حقوق کانادا و ایالت مینه‌سوتا در باب تحقق مسئولیت فروشنده، قابلیت پیش‌بینی معقول وقوع حادثه است. در صورتی می‌توان گفت یک رویداد قابل پیش‌بینی معقول است که وقوع آن به ذهن فردی متعارف (در موقعیت خواننده) خطور نماید به گونه‌ای که خواننده نمی‌توانسته نسبت به آن ناآگاه باشد (Downie et al, 2018: 10).

۲-۱-۲. مسئولیت ناشی از رفتار افراد مست در داخل محل فروش و مصرف مشروبات الکلی

بند 2(c) ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی متصرفین مصوب ۱۹۷۹، متصرف محل را ملزم به مراقبت از حاضرین در برابر رفتارهای اشخاص ثالث نموده است. در صورتی که مشتری مست با فرد دیگری در داخل میخانه درگیر شود و خسارتی به او وارد آورد فروشنده مشروبات الکلی طبق ماده اخیرالذکر، در قبال شخص ثالث دارای مسئولیت مدنی است. با بررسی پرونده‌های مطروحه چنین استنباط می‌گردد که در این باب نیز برای تحقق مسئولیت مدنی، وقوع حادثه از سوی فروشنده و یا کارمندان او می‌بایست قابل پیش‌بینی بوده باشد. برای مثال در صورتی که کارمند فروشگاه از تمایل مشتری مست به خشونت اطلاع پیدا نماید- از طریق رفتارهایی همچون فحاشی قبل از وقوع درگیری- ولی قبل از وقوع درگیری مداخله ننموده و مانع از درگیری نشود، صاحب فروشگاه در قبال خسارت وارده به شخص ثالث دارای مسئولیت

۱. در این پرونده به دلیل لیز بودن کف سرویس بهداشتی، مشتری لیز خورده و دچار مصدومیت شده است و بر این اساس فروشنده به دلیل فراهم نبودن ایمنی محیط مسئول شناخته شده است.

مدنی است (Stanton v. Twack, 1982).^۱ اما در صورتی که حادثه منتهی به خسارت به قدری سریع اتفاق افتاده باشد که امکان پیش‌بینی برای فروشنده یا کارمندان وی معقول نباشد، دادگاه، صاحب فروشنده را از مسئولیت مبری می‌نماید (Faltus v. Bazel, 1990: para.17).

۲-۱-۳. عدم ممانعت از انجام رفتار نامتعارف

در مکان‌هایی که مشروبات الکلی عرضه می‌شود، امکان انجام حرکات نامتعارف وجود دارد. در صورت عدم مداخله فروشندگان و عدم ممانعت از انجام فعالیت‌های خطرناک، ممکن است فروشنده دارای مسئولیت مدنی باشد. تفاوت اصلی مسئولیت ناشی از رفتار افراد مست که در بند قبلی شرح آن رفت با مسئولیت ناشی از عدم ممانعت از انجام رفتار نامتعارف در این است که در مورد اخیر، رفتار نامتعارف به خود مشتری مست خسارت وارد می‌آورد. نکته قابل توجه در خصوص فعالیت‌های خطرناک و نامتعارف این مهم است که در حقوق کانادا برخلاف حقوق ایالت مینه‌سوتا، برای احراز مسئولیت فروشنده مشروبات الکلی ضروری نیست که خسارت حتماً به شخص ثالث وارد شود. در حقوق این کشور، عدم ممانعت از مشارکت مشتری مست در یک اقدام خطرناک می‌تواند موجب مسئولیت مدنی فروشنده باشد. پرونده ژاکوبسن^۲ یکی از مواردی است که فروشنده نسبت به خسارت ناشی از رفتارهای نامتعارف مشتریان واجد مسئولیت مدنی شناخته شده است (Taciun, 1985: 106). مفاد پرونده اجمالاً حاکی از آن است که: «جمعیتی در حدود ۲۰۰۰ نفر در یکی باغ آبجو گرد هم آمده بودند. فردی برای سرگرم کردن حاضرین از یکی از ستون‌ها بالا می‌رود و متعاقب آن فرد دوم نیز اقدام او را تکرار می‌نماید. جریان امور عادی بود و ظاهراً جمعیت از رفتار این دو لذت می‌بردند تا اینکه فرد دیگری به نام سانشاین سعی می‌کند از ستون بالا رود ولی بر روی یکی از حاضرین سقوط نموده و موجب مصدومیت او می‌شود. دادگاه اعلام نموده است که اگر اولین فرد سقوط می‌کرد و موجب مصدومیت شخص ثالث می‌شد، هیچ مسئولیتی برای فروشنده وجود نداشت چراکه وقوع حادثه قابل پیش‌بینی نبود ولی با بالا رفتن فرد دوم، اقدام نه تنها قابل پیش‌بینی، بلکه یک اقدام در حال انجام بود. با این حال فروشنده و کارکنان او هیچ اقدام موثری برای جلوگیری از تکرار عمل انجام نداده‌اند».^۳

۲-۱-۴. مسئولیت ناشی از فعل مشتریان پس از خروج از محل

همانند ایالت مینه‌سوتا، در حقوق کانادا نیز فروش مشروبات الکلی به افراد مست و افراد زیر سن قانونی ممنوع است. ماده ۳۱ قانون کنترل و صدور مجوز مشروبات الکلی (۲۰۱۹) مقرر می‌دارد: «هیچ کس

1. <https://www.canadianunderwriter.ca/features/cc-liquor-liability/>.

2. *Jacobsen v. Kinsmen Club of Nanaimo* (1976), 71 DLR (3d) 227 (BCSC).

3. <https://www.cliffsnotes.com/tutors-problems/Operations-Management/45835411-CASE-STUDY-Jacobson-v-Kinsmen-Club-of-Nanaimo-1976-At-a/>.

نباید به کسی که مست بوده و یا به نظر می‌رسد مست است، مشروب بفروشد یا عرضه کند و یا اجازه دهد که به چنین شخصی مشروب فروخته یا عرضه شود». همچنین ماده ۳۲ همین قانون حاکی از آن است که فروش و نیز اجازه مصرف مشروبات الکلی در مکان دارای مجوز، به افراد زیر ۱۹ سال و یا افرادی که به نظر می‌رسد زیر ۱۹ سال سن دارند ممنوع است. ماده ۵۲ همین قانون در باب مسئولیت مدنی ناشی از این اقدام غیرقانونی، مقرر نموده است در صورتی که فروش مشروبات الکلی توسط فرد دارای مجوز و یا کارمند او موجب مستی مشتری شود و یا مستی او را افزایش دهد به طوری که وی در معرض خطر قرار گیرد، فرد دارای مجوز در قبال خودکشی و یا فوت مشتری و نیز در قبال خساراتی که فرد مست به اشخاص ثالث وارد می‌کند مسئول است.

در جایی که مصرف مشروبات الکلی موجب مستی شده است، وظیفه مراقبت از مشتری مست بر عهده فروشنده قرار دارد (Ott, 1995: 6). باید توجه داشت که وظیفه فروشنده در جلوگیری از ورود خسارت پس از خروج مشتریان از محل، مسئولیت مطلق نیست بلکه محدود به مواردی است که وقوع حادثه قابل پیش‌بینی باشد، این نتیجه‌ای است که از پرونده (Stewart v Pettie, 1995) استنباط می‌گردد. در این پرونده، دوزج برای صرف شام به رستوران خوانده مراجعه نموده‌اند. در حین صرف شام یکی از میهمانان چندین لیوان آبجو خورده و پس از خروج از محل و در شرایطی که علائمی از مستی بر روی وی مشهود نبوده، اقدام به رانندگی می‌کند. از آنجایی که مسیر بارانی بوده، خودرو واژگون می‌شود و یکی از سرنشینان به شدت مجروح می‌گردد. با طرح دعوی علیه فروشنده، دادگاه بدوی با این استدلال که وقوع حادثه برای صاحب رستوران قابل پیش‌بینی نبوده، حکم بر بی‌حقی خواهان صادر می‌نماید. با اعتراض صورت گرفته، دادگاه تجدیدنظر با این استدلال که با توجه به حجم مشروب مصرف شده توسط مشتری، وقوع حادثه دور از انتظار نبود، به میزان ۱۰ درصد صاحب رستوران را مسئول حادثه معرفی نموده است. با فرجام خواهی از این رای، دیوان عالی حکم بر بی‌حقی خواهان صادر کرده است. استدلال دیوان این بوده که با وجود سه فرد هوشیار، اینکه مشتری مست اقدام به رانندگی خواهد نمود برای صاحب رستوران قابل پیش‌بینی نبوده است.

۲-۱-۵. مسئولیت ناشی از فعل کارمندان

مواد ۴۴ و ۴۵ قانون کنترل و صدور مجوز مشروبات الکلی (۲۰۱۹) به فروشنده و کارمند او اجازه داده است که اگر حضور فردی را در محل، غیرقانونی و یا نامطلوب تشخیص دهد از او درخواست نماید تا محل را ترک کند. در صورت ممانعت مشتری از خروج از محل، این اختیار به فروشنده و کارمند او اعطاء شده است تا با توسل به اجبار، او را از محل اخراج نمایند. طبق قسمت اخیر مواد مذکور، در صورت درخواست فروشنده، مشتری ملزم به ترک محل می‌باشد و نباید در آن روز، به مکان دیگری که مشروبات الکلی می‌فروشد وارد شود.

در اجرای مقررات این مواد ممکن است که مشتری مقاومت نماید و فروشنده یا کارمند او، به خسونت متوسل شوند. بدیهی است که اخراج مشتری مستلزم به کار بردن نیرویی متعارف می‌باشد. تا زمانی که نیرو بیش از حد لازم برای هدف نباشد، مسئولیت‌آور نیست (Petersen v. Stadnuk, 2006: para.2). ولی در صورت استفاده از نیروی نامتعارف برای اخراج مشتری، این فروشنده (فرد دارنده مجوز) است که می‌بایست به جای کارمند جبران خسارت نماید. با ملاحظه پرونده (Sirois v. Gustafson, 2002) چنین استنباط می‌گردد که مسئولیت فرد دارای مجوز در قبال شخص ثالث زمانی محقق می‌شود که کارمند در حیطه وظایف خود با مشتری برخورد نماید.

مسئولیت ناشی از تعدی در اخراج مشتری، برای فرد دارای مجوز، محدود به خسارت ناشی از فعل کارمند نیست و در صورتی که غیرکارمندان نیز در اخراج مشتری مشارکت نمایند و صاحب میخانه برای جلوگیری از تشدید خسونت اقدامی ننماید، ممکن است مسئول جبران خسارت وارده به مشتری باشد (Loren et al, 2015: 24).

۲-۲. نوع و میزان مسئولیت مدنی فروشنده

برخلاف حقوق ایالت مینه سوتا که در شرایط خاصی برای فروشنده مشروبات الکلی به همراه مباشر، مسئولیت تضامنی قائل می‌شود، در حقوق کانادا مسئولیت فروشنده با مباشر به صورت اشتراکی است. در حالت کلی میزان تقصیری که به فروشنده منتسب می‌گردد، مابین ۱۵ تا ۳۰ درصد است (Galvin et al, 2018: 11). ولی با این حال چنین درصدی ثابت نیست و از پرونده‌ای به پرونده دیگر متفاوت است. به عنوان مثال در پرونده (Laface v. McWilliams, 2005) فردی به فروشنده اطلاع داده که مشتری، مست می‌باشد و نباید به او اجازه رانندگی بدهد. با این وجود او هیچ اقدامی برای منصرف کردن مشتری از رانندگی انجام نداده و مشتری مست با جمعیت زیادی از عابرین پیاده تصادف نموده است. در این پرونده به صورت استثنایی مسئولیت فروشنده ۵۰ درصد تعیین شده است.

۲-۳. تاثیر مداخله زیان دیده در ورود خسارت

انتساب مسئولیت مدنی به فروشنده در دکترین همدستی زمانی پیچیده می‌گردد که زیان دیده پس از مصرف الکل به همراه راننده مقصر، با ارده خویش سوار بر خودروی او می‌شود. با صرف نظر از مشارکت زیان دیده در مصرف مشروبات الکلی، آیا اقدام ارادی وی در سوار شدن بر خودرویی که یقین دارد راننده آن مست می‌باشد می‌تواند رافع مسئولیت مدنی فروشنده باشد؟

همانند حقوق مینه سوتا، در حقوق کانادا در چنین مواردی فروشنده مشروبات الکلی میرا از مسئولیت نمی‌باشد. از آنجایی که مصرف مشروبات الکلی فرد را به سمت باورهای ذهنی غیرواقعی سوق داده و او را از قضاوت عادلانه باز می‌دارد (Sloan, 2020: 7)، قضات معتقدند که برای فروشندگان مشروبات

الکلی در دکترین همدستی دو تقصیر قابل انتساب است: (۱) تقصیری که به دلیل ارائه خدمات بیش از حد متعارف نسبت به راننده مقصر مرتکب شده‌اند که این تقصیر موجب وقوع تصادف گردیده. (۲) تقصیری که به دلیل ارائه خدمات بیش از حد متعارف نسبت به شخص مست انجام داده‌اند و این تقصیر قدرت تفکر منطقی را از زیان‌دیده سلب نموده و منتهی به ورود خسارت به او شده است (Miller, 2013: 1).

۲-۴. مسئولیت میزبان اجتماعی

در حقوق کانادا، اصولاً دادگاه‌ها تمایل ندارند در قبال رفتارهای مهمانان مست برای میزبان اجتماعی مسئولیت مدنی قائل شوند (Bower et al, 2016: 1). پرونده (Williams v. Richard, 2018) یکی از مواردی است که اخیراً در محاکم کانادا مطرح شده است. مفاد پرونده اجمالاً حاکی از آن است که ویلیام و ریچارد همکاری بودند که فاصله منزلشان از همدیگر در حدود ۵۰۰ متر بود. در روز حادثه طبق روال معمول، این دو در گاراژ متعلق به ریچارد مقدار زیادی آبجو مصرف می‌کنند. ویلیام از ریچارد درخواست می‌کند در صورتی که او مست شود و قصد داشته باشد به همراه فرزندانش رانندگی نماید، موضوع را به پلیس گزارش دهد. پس از اینکه ویلیام در حالت مستی به منزل خود برمی‌گردد، به همراه فرزندانش سوار بر خودرو می‌شود تا پرستار کودکانش را به منزلش برساند. در مسیر برگشت او با یک دستگاه تراکتور تصادف نموده و فوت می‌کند و فرزندانش مجروح می‌شوند. ریچارد علی‌رغم اینکه متوجه شده بود خودروی ویلیام در جلوی منزلش پارک نشده است، موضوع را بسیار دیرتر به پلیس اطلاع داده بود. با طرح دعوی از سوی خانواده ویلیام علیه ریچارد، قاضی استدلال نمود که هرچند وظیفه مراقبت برای میزبان اجتماعی وجود ندارد، ولی حتی اگر چنین وظیفه‌ای نیز وجود داشت، با رسیدن ویلیام به منزل این وظیفه منتفی می‌گردد.

در یکی از مهمترین پرونده‌های مطروحه در حقوق کانادا در سال ۲۰۰۶، قاضی استدلال نموده است که هرچند برای میزبان اجتماعی نوعی مسئولیت اخلاقی - برای محافظت از میهمانان مست - وجود دارد، ولی این مسئولیت اخلاقی را نباید با مسئولیت قانونی خلط نمود به گونه‌ای که موجب ایجاد مسئولیت جبران خسارات ناشی از افعال میهمانان به میزبان تسری یابد (Childs v Desormeaux, 2006: para.10). پرونده مذکور از آن حیث واجد اهمیت می‌باشد که ارکان کلی مسئولیت مدنی را ترسیم نموده است. به زعم دیوان عالی کانادا، سه دسته از روابط، وظیفه مراقبت ایجاد می‌کند و نقض این وظیفه، ایجاد مسئولیت می‌کند: (۱) ایجاد محیط خطرناک و جذب افراد به این محیط. (۲) روابط خاص اجتماعی همچون روابط والدین و فرزندان و یا معلم و دانش‌آموز. (۳) زمانی که فرد یک وظیفه عمومی را انجام می‌دهد و یا در یک شرکت تجاری فعالیت دارد که به صورت ضمنی در قبال عموم مردم مسئول هستند (Childs v Desormeaux, 2006: para.35-37). هرچند بند سوم شامل مسئولیت فروشنده‌گان مشروبات الکلی است ولی بند اول می‌تواند در خصوص مبنای مسئولیت مدنی میزبانان اجتماعی لحاظ شود. در

پرونده (Lutter v. Smithson, 2013) میزان نسبت به میهمان ۱۸ ساله‌ای که مست بود، وظیفه مراقبت را انجام نداده و او پس از خروج از محل تصادف نموده بود. در این پرونده میزان، به دلیل نقض وظیفه مراقبتی، واجد مسئولیت مدنی تشخیص داده شده است.

در شرایطی که مسئولیت میزان اجتماعی در ایالت مینه سوتا صرفاً در خصوص افراد زیر سن قانونی محقق می‌گردد، از عبارت به کار رفته از سوی دیوان عالی کانادا با عبارت «ایجاد محیط خطرناک و دعوت افراد به آن محیط» چنین استنباط می‌شود که در صورت سرو مشروبات الکلی به افراد مست نیز می‌توان در کانادا برای میزان اجتماعی مسئولیت مدنی قائل بود. لذا دامنه مسئولیت در حقوق کانادا وسیعتر از ایالت مینه سوتا است.

۳. بررسی موضوع در حقوق ایران

از آنجایی که هر نوع تجارت مربوط به مشروبات الکلی در حقوق ایران غیرقانونی است، لذا می‌توان به جای لفظ فروش، از عبارت ارائه مشروبات الکلی استفاده کرد تا دامنه مسئولیت علاوه بر فروشندگان، شامل میزانان اجتماعی نیز بشود. در حقوق ایران مسأله فروش یا مصرف مشروبات الکلی، بیشتر از جنبه کیفری مورد تفحص قرار گرفته است. در بررسی جنبه حقوقی موضوع می‌توان گفت در صورتی که فروش و یا عرضه مشروبات الکلی به فرد بالغی صورت گیرد دو مانع برای مطالبه خسارت از فروشنده وجود خواهد داشت. مطالبه خسارت از سوی مصرف‌کننده با قاعده اقدام تعارض پیدا خواهد کرد و مطالبه خسارت از سوی اشخاص ثالثی که از فعل زیانبار فرد مست دچار خسار شده‌اند با این شبهه مواجه خواهد شد که فروش مشروبات الکلی، سبب ورود خسارت و اقدام فرد مست در ورود خسارت، مباشرت است و در اجتماع سبب و مباشر به حکم ماده ۳۳۲ ق.م مباشر مسئول است. در یک نگاه کلی، چنین استنباطی با سابقه تاریخی مبانی مسئولیت مدنی ناسازگار است. از حیث تاریخی، نظریه ایجاد خطر مقرر می‌دارد هرکس به فعالیتی بپردازد، محیط خطرناکی برای دیگران به وجود می‌آورد و کسی که از این محیط منتفع می‌شود باید زیان‌های ناشی از آن را جبران نماید؛ در واقع مبنای مسئولیت در این نظریه، تقصیر نیست بلکه سودی است که فرد از ایجاد چنین محیطی حاصل نموده است (کاتوزیان، ۱۳۸۸: ۲۳) آیا نمی‌توان راهکاری یافت تا فردی که از سود این تجارت زیرزمینی منتفع شده در مقابل خسارات ناشی از فعالیت خطرناک خود پاسخگو باشد؟

۳-۱. مسئولیت فروشنده در قبال اشخاص ثالث

تسبیب در فقه و حقوق ایران در معنایی که در مقابل مباشرت قرار می‌گیرد، یعنی سبب تلف مالی شدن به نحو غیرمستقیم (مدنی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۶). در حقوق ایران قطعاً فروش و یا عرضه مشروبات الکلی به محجورین و افراد مست، می‌تواند موجب مسئولیت مدنی باشد. توضیح اینکه در صورت ورود

خسارت به اشخاص ثالث و یا خود فرد مست، عمل فروشنده و یا عرضه‌کننده به عنوان سبب اقوا از مباشر خواهد بود که به حکم قسمت اخیر ماده ۳۳۲ ق.م، موجب مسئولیت سبب است. در صورتی که فرد مست یک فرد بزرگسال باشد که در اثر مستی خسارتی به دیگری وارد آورده باشد، در نگاه اولیه فروش مشروبات الکلی سببی دور از نتیجه است. در اجتماع سبب و مباشر، به حکم ماده ۳۳۲ ق.م صرفاً مباشر مسئول جبران خسارت می‌باشد لذا در بادی امر چنین استنباط می‌گردد که فروشنده در قبال فعل افراد بزرگسال مسئولیتی ندارد. همانگونه که پیشتر بیان شد، چنین استدلالی با دیدگاه سنتی در حقوق کامن‌لا منطبق است که برای فروشنده مشروبات الکلی مسئولیتی در قبال مصرف‌کنندگان مست قائل نبود. ولی تحمیل مسئولیت به مباشر نمی‌تواند در تمامی موارد کارساز باشد. ملاحظه شد که حتی در حقوق کامن‌لا نیز این نظر اصلاح شده است. با پیشرف جامعه، مسائل جدیدی مطرح می‌گردند و حقوق نیز باید بر این اساس پیشرفت نماید. شاید بر این اساس است که واقع‌گرایان، حقوق را زاده نیازهای جامعه و هدف آن را پیشرفت نظم و اجتماع می‌دانند (الشریف، ۱۴۰۰: ۱۰۷). در حقوق ایران، آخرین تحول قانون‌گذاری در خصوص اجتماع سبب و مباشر، مربوط به ماده ۵۲۶ ق.م.ا می‌باشد. به موجب این ماده، در صورتی که تاثیر عمل سبب و مباشر به صورت مساوی باشد هر دو مسئول جنایت وارده هستند و اگر تاثیر مداخله هر یک از این دو متفاوت باشد، به نسبت تاثیر رفتارشان مسئول خواهند بود. با مذاقه در قوانین فعلی، به نظر می‌رسد در صورتی که فروش مشروبات الکلی به عنوان سبب ورود خسارت باشد چاره‌ای جز استناد به ضوابط کلی در مبحث اجتماع سبب و مباشر وجود ندارد. بر این مبنای، عرف مبنای دآوری در خصوص تقصیر فروشنده خواهد بود. با توجه به تاثیرات شگفت‌انگیزی که ترسیم قوانین درام شام و وضع مسئولیت مدنی برای فروشنندگان مشروبات الکلی در حقوق کامن‌لا بر کاهش خسارات ناشی از رفتار افراد مست داشته است، مداخله قانونگذاری در این باره و وضع مقرراتی شفاف‌تر بسیار ضروری می‌نماید. مسئولیت مدنی، حقوق پرورش یافته یکی دو قرن اخیر و زاده پیشرفت‌های علمی و صنعتی است (کاتوزیان، ۱۳۹۷: ۱۱۴)، فلذا نباید از پیشرفت و ارتقای قواعد این بخش مهم از حقوق غافل ماند.

۳-۲. مسئولیت در قبال مصرف‌کننده

در مسئولیت مدنی، توجه اصلی و اساسی به عامل زیان است؛ چه در نظر نخست، اوست که با فعل یا ترک فعل خود در ایراد ضرر به دیگری نقش داشته است (میرشکاری، ۱۳۹۹: ۳۱۷). موضوع مهم قابل بررسی، مسئولیت فروشنده مشروبات الکلی در قبال آسیب‌هایی است که به واسطی مستی بر مصرف‌کننده عارض می‌گردد. مصرف‌کننده مشروبات الکلی با اختیار خود اقدام به تهیه و مصرف مشروبات الکلی نموده است. آیا چنین فردی می‌تواند به جهت خساراتی که در نتیجه مستی بر او وارد آمده از فروشنده مشروبات الکلی مطالبه خسارت نماید؟ فرض موضوع از این جهت نیز قابل ارزیابی است که به مانند

فروش، مصرف مشروبات الکلی نیز عملی غیرقانونی است و هیچ کس نباید از اقدام غیرقانونی خود سود برد.

برخی حقوقدانان در پاسخ به این سوال و در بررسی مسئولیت مدنی تولیدکنندگان سیگار، قائل به مسئولیت هستند و معتقدند همانگونه که نظم عمومی به عنوان عامل محدودکننده بر همه قراردادهای خصوصی حاکم است (م ۹۷۵ ق.م)، از قلمرو قاعده اقدام نیز می‌کاهد؛ به عبارت دیگر هر جا که اعمال این قاعده با نظم عمومی برخورد می‌کند باید مصالح عمومی و نظم را مقدم داشت (کاتوزیان، ۱۴۰۰: ۱۶۵). به نظر می‌رسد با توجه به نص صریح ماده ۳۳۲ ق.م، چنین استدلالی در رویه دادگاه‌ها با مقاومت همراه خواهد شد و نهایت‌الامر با توجه به قواعد کلی مسئولیت، فروشنده در صورتی دارای مسئولیت خواهد بود که عرفاً سبب موثر محسوب شود. لذا مداخله قانون‌گذار و ترسیم قواعد مسئولیت مدنی برای فروشندگان مشروبات الکلی ضروری می‌نماید.

در خصوص خسارات وارده بر مصرف‌کننده، ممکن است این خسارات ناشی از عیبی باشد که در نوع مشروب عرضه شده وجود داشته است. اخیراً با افزایش موجی از مسمومیت‌های الکلی مواجه بوده‌ایم که موجب مرگ و میر بسیاری از مردم شده است.^۱ به نظر می‌رسد از حیث تسبیب در ورود خسارت، در خصوص مسئولیت فروشنده مشروبات الکلی برای جبران چنین خساراتی، هیچ مانعی وجود نخواهد داشت.

نتیجه‌گیری

در حقوق کانادا و نیز بسیاری از ایالات آمریکا از جمله ایالت مینه‌سوتا، قانونگذاران راهکار کاهش آثار زیانبار فروش مشروبات الکلی را در وضع مسئولیت مدنی برای فروشندگان یافته‌اند. یکی از تفاوت‌های اساسی بین این دو نظام حقوقی در خصوص ذینفع مطالبه خسارت است. در شرایطی که در ایالت مینه‌سوتا قواعد مربوط به درام شاپ برای جلوگیری از ورود خسارت به اشخاص ثالث است ولی در حقوق کانادا مشتری مست نیز می‌تواند برای جبران خسارت، علیه فروشنده اقامه دعوی نماید. با تطبیق موارد فوق با حقوق داخلی چنین استنباط می‌گردد که در حقوق ایران نیز فروش مشروبات الکلی به افراد مست و کودکان موجب مسئولیت مدنی خواهد بود، چراکه عمل فروش به چنین افرادی مصداق سبب اقوی از مباشر بوده و مستوجب مسئولیت است. اما در خصوص عرضه مشروبات الکلی به افراد بزرگسال با توجه

1. <https://farsnews.ir/tehran/news/14020410000927/%D8%B2%DB%B6-%D9%85%D8%B1%DA%AF-%D9%86%D8%A7%D8%B4%DB%8C-%D8%A7%D8%B2-%D9%85%D8%B3%D9%85%D9%88%D9%85%DB%8C%D8%AA-%D8%A7%D9%84%DA%A9%D9%84-%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%AA%D9%87%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%B7%DB%8C-2-%D9%85%D8%A7%D9%87>

به اینکه قانون مدنی در فرض اجتماع سبب و مباشر، مسئولیت را بر دوش مباشر قرار داده است، لذا فروشنده فاقد مسئولیت است مگر اینکه عرفاً مقصر تشخیص داده شود. به هر طریق با توجه به آثار مثبت ترسیم قواعد مسئولیت مدنی فروشندگان مشروبات الکلی در کشورهای غربی و آمریکایی، قوانین فعلی ایران نیاز به اصلاح و بازنگری دارند.

فهرست منابع

- الشریف، محمد مهدی، ۱۴۰۰ش، منطق حقوق، تهران، شرکت سهامی انتشار، ج ۶.
- حق دوست، امامی، اسماعیلی، صابری نیا، امین، نژاد قادری، مهران حسینی، ۱۳۹۳ش، «بررسی وضعیت و علل مصرف مشروبات الکلی: مطالعه موردی همه گیری مسمومیت مصرف الکل در رفسنجان: سال ۱۳۹۲»، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان. دوره ۱۳، ش ۱۰.
- روشن محمد، جعفری علی اکبر، جهان تیغی مجتبی ۱۳۹۷ش، «بررسی قابلیت جبران پذیری عدم النفع در فقه امامیه»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۲، ش ۱۰۱.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۷ش، گویاتر از گفتارها، تهران، انتشارات گنج دانش، ج ۱.
- _____، ۱۴۰۰ش، گامی به سوی عدالت، تهران، بنیاد حقوقی میزان، ج ۳، ج ۳.
- میرشکاری عباس، ۱۳۹۹ش، رساله عملی در مسئولیت مدنی، تهران، شرکت سهامی انتشار، ج ۳.
- مدنی مهسا، فرخی زهره، ماندگار مصطفی، انصافی آذر بهنام، ۱۴۰۰ش، «ماهیت نقض حقوق فکری در فقه و حقوق ایران از زاویه جبران خسارت با نگاهی به حقوق آمریکا» فصلنامه پژوهش حقوق اسلام و غرب، سال ۹، ش ۳.

References

- Burwell L. A Sobering New Approach to Liquor Vendor Liability in Florida. Fla. St. UL Rev.. 1985; 13: 827.
- Boyd JN, Vickory FA, Maroney PF. The trends in dram shop laws and how they affect the hospitality industry: Balancing competing policy considerations of tort reform and curbing drunk driving. Hospitality Research Journal. 1991 Feb; 15(1): 25-42.
- Bower Scott and, Joan Bilsland. liability for Injuries Sustained by Employees, Clients or Others as a Result of Alcohol Intoxication. 2016 Available from: <https://www.bennettjones.com/HostLiability>.
- Colby B. Lund, Paul E. D.Darsow, Jeanette p. Cogelow, MINNESOTA DRAM SHOP LIABILITY DESK BOOK 2013, 2013.
- Carter TB. Drunk Drivers are a Moving Time Bomb: Should States Impose Liability on Both Social Hosts and Commercial Establishments Whose Intoxicated Guests and Patrons Subsequently Cause Injuries or Death to Innocent Third Parties? Cap. UL Rev. 2021; 49: 385.
- Celichowski, Christopher E., and Michael T. Johnson. "Recent Developments in Minnesota Dram Show Law." Wm. Mitchell L. Rev. 30 (2003): 613.
- Cary R. Torts: Playing the Blame Game: The Division of Fault Between Negligent Parties in Minnesota-Daly v. McFarland. Wm. Mitchell L. Rev. 2012; 39: 275.
- Childs v. Desormeaux, [2006] 1 S.C.R. 643, 2006 SCC 18.
- Crocker v. Sundance northwest resorts ltd., [1988] 1 S.C.R. 1186.
- Downie J, Scallion K. Foreseeably unclear: the meaning of the reasonably foreseeable criterion for access to medical assistance in dying in Canada. Dalhousie LJ. 2018; 41: 23.

- Dashwood v. Pillars Club & Lounge, 2002 NBQB 92.
- Fisher HA. Torts—Complicity as a Comparative Fault in Minnesota: The Essence of a Doctrine is Lost. *William Mitchell Law Review*. 2000; 27(2): 33.
- Faltus v. Bazel, 1990 CanLII 5498 (AB KB).
- Galvin Lindsey, Ellergodt Jeremy. Commercial Host Liability, Apportionment of Fault and the Breached or Uninsured Co-Defendant. 2018. Available from :Commercial Host Liability, Apportionment of Fault and the ...
- Holder HD, Janes K, Mosher J, Saltz R, Spurr S, Wagenaar AC. Alcoholic beverage server liability and the reduction of alcohol-involved problems. *Journal of studies on alcohol*. 1993 Jan; 54(1): 23-36.
- Holder H, Wagenaar A, Saltz R, Mosher J, Janes K. Alcoholic Beverage Server Liability and the Reduction of Alcohol-Related Problems: Evaluation of Dram Shop Laws. United States. National Highway Traffic Safety Administration; 1990 Jun 1.
- Hastings v. United Pacific Ins. Co., 396 NW 2d 682 - Minn: Court of Appeals 1986.
- Johnson v. Foundry, Inc., 702 NW 2d 274 - Minn: Court of Appeals 2005.
- Jordan House Ltd. v. Menow, 1974 S.C.R. 239, 38 D.L.R. (3d) 105 (1974).
- Jacobsen v. Kinsmen Club of Nanaimo (1976), 71 DLR (3d) 227 (BCSC).
- Knese v. Heidergerken, 358 N.W.2d 177 (Mich. Ct. App. 1984).
- Lenk KM, Toomey TL, Erickson DJ. Propensity of alcohol establishments to sell to obviously intoxicated patrons. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*. 2006 Jul; 30(7): 1194-9.
- Li H. An Overview of Dram Shop Law and its Validity with an Emphasis on California: A Case for Imposing Civil Liability on Commercial Drinking Establishments). 2017
- Lorne P.S. Folick and Matthew F. Bujar. CIVIL LIABILITY OF COMMERCIAL PROVIDERS OF ALCOHOL. May 2015. Available from: Civil Liability of Commercial Providers of Alcohol
- Laface v. Mcwilliams, 2005 BCSC 291.
- Lutter v. Smithson, 2013 BCSC 119.
- McParland J. The Illinois Dram Shop Act and the Common Law: A Continuing Drama, 5 J. Marshall J. of Prac. & Proc. 342 (1972). *UIC Law Review*. 1972; 5(2): 6.
- Morgan MH. Torts—Minnesota's Civil Damages Act: Unanswered Questions. *William Mitchell Law Review*. 2000; 26(1): 6
- Miller Matthew .In Finnigan's Wake: Transferring Fault Back to a Commercial Host for a Patron's Poor Decisions; and Court of Appeal Affirms Ability to "Hang a Director or Officer Out to Dry" and Deny Defense Cost Funding. 2013 .Available from: Insurance Journal.
- Stenson M. The Staab Saga: The Nonparty, Joint and Several Liability, and Loss Reallocation in the Minnesota Comparative Fault Act. *Mitchell Hamline L. Rev.*. 2016; 42: 1156.
- Odier ME. Social Host Liability: Opening a Pandora's Box. *Ind. LJ*. 1985; 61: 85.

- Orr G. Is an innkeeper her brother's keeper? The liability of alcohol servers. *Torts Law Journal*. 1995 Dec 1; 3(3): 239-54.
- Pitpitan EV, Kalichman SC. Reducing HIV risks in the places where people drink: prevention interventions in alcohol venues. *AIDS and Behavior*. 2016 Jan; 20: 119-33.
- Rammohan V, Hahn RA, Elder R, Brewer R, Fielding J, Naimi TS, Toomey TL, Chattopadhyay SK, Zometa C, Task Force on Community Preventive Services. Effects of dram shop liability and enhanced overservice law enforcement initiatives on excessive alcohol consumption and related harms: Two community guide systematic reviews. *American journal of preventive medicine*. 2011 Sep 1; 41(3): 334-
- Stenson MK. Joint and Several Liability in Minnesota: The 2003 Model. *Wm. Mitchell L. Rev.*. 2003; 30: 845.
- Sloan FA. *Drinking and driving*. Springer International Publishing; 2020.
- Scherer M, Fell JC, Thomas S, Voas RB. Effects of dram shop, responsible beverage service training, and state alcohol control laws on underage drinking driver fatal crash ratios. *Traffic injury prevention*. 2015 Oct 8; 16(sup2): S59-65.
- Stewart v. Pettie, 1995 S.C.R.1 131 (1995).
- Tacium K. Liquor and Liability: The Social Host. *Man. LJ*. 1985; 15: 105.
- Trail v. Village of Elk River, 175 N.W.2d 916, 286 Minn. 380 (1970).
- Village of Brooten v. Cudahy Packing Company, 291 F.2d 284 (8th Cir. 1961).
- Wachtler J. Are New York's Social Host Liability Laws Too Strict, Too Lenient, or Just Right. *Touro L. Rev.*. 2011; 27: 309.
- Williams v. Richard, 2018 ONCA 889 (CanLII).

Persian Sources

- Al-Sharif, Mohammad Mehdi, 1400 Sh., *Logic of Law*, Tehran, Publishing Company, E6.
- Haqdoost, Emami, Esmaili, Sabrina, Amin, Nejad Qadri, Mehr Al-Hasani, 2013, "Study on the status and causes of alcohol consumption: a case study of alcohol poisoning epidemic in Rafsanjan: year 2013", scientific journal of Rafsanjan University of Medical Sciences. Period 13, No. 10.
- Roshan Mohammad, Jafari Ali Akbar, Jahantighi Mojtabi 2017, "Investigation of compensability of non-profit in Imami jurisprudence", *Legal Journal of Justice*, Volume 2, No. 101.
- Katouzian, Nasser, 2017, *more telling than words*, Tehran, Ganj Danesh Publishing House, E.1.
- _____, 1400, *A step towards justice*, Tehran, Mizan Legal Foundation, vol.3, E.3.
- Mirshkari Abbas, 2019, *practical treatise on civil responsibility*, Tehran, publishing company, E.3.
- Madani Mehssa, Farkhi Zohra, Mandagh Mustafa, Insafi-Azer Behnam, 1400, "The Nature of Violation of Intellectual Rights in Iran's Jurisprudence and Laws from the perspective of compensation for damages with a view to American Laws" *Islamic and Western Law Research Quarterly*, year 9, issue 3.